

HALİDE EDİP ADIVAR'IN DAĞA ÇIKAN KURT ADLI ESERİNDEKİ YOLCULUK NOTLARI'NA DAİR BİR İNCELEME

Canan UĞURDAĞ*

Özet

Mekânlar yüzyıllar boyunca sanatçılar için vazgeçilmez birer ilham kaynağı olmuştur. Onlar bulundukları çevrenin, yerin özelliklerinden edindikleri izlenimleri sadece romanlara ve hikâyelere değil, gezi notlarına ve mektuplarına da yansıtmışlardır. Özellikle Millî Edebiyat Dönemi'nin önemli kalemelerinden biri olan Halide Edip Adivar da Dağa Çıkan Kurt adlı eserinin Yolculuk Notları kısmında mekânlardan edindiği izlenimleri edebî bir çerçevede anlatmıştır. Yolculuk Notları'nda Halide Edip'in İstanbul, Atina, Selânik, Vardar, Venedik, Verona ve Tirol'e dair düşüncelerini okumak mümkündür. Bu notlardaki tasvirler ve anlatım Halide Edip'in edebî kişiliği noktasında da okuyuculara ve araştırmacılara önemli ipuçları vermektedir. Çalışmanın ilk kısmında Halide Edip'in romancılığı ve gezi türünün özellikleri hakkında genel bilgi verilmiştir. İkinci kısımda ise Dağa Çıkan Kurt adlı eserdeki Yolculuk Notları kısmı tanıtılmıştır. Yine bu bölümde, sanatçıyı etkileyen mekânların onun kalemine yansımaları konu edilmiştir. Sonuç'ta ise metnin özellikle izlenimlerden yansıyan tasvir kısımlarının, sanatçının edebî yaşamında da bazı ayrıntıları gözler önüne serdiği yolunda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Halide Edip Adivar, Mekân-Sanatçı Etkileşimi, Yolculuk Notları, Betimleme.

* Öğr.Gör., Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
.E-posta: cananugurdag@hitit.edu.tr

AN ANALYSIS REGARDING YOLCULUK NOTLARI IN THE WORK, *DAĞA ÇIKAN KURT*, OF HALİDE EDİP ADIVAR

Abstract

Throughout the history, locations have been an essential source of inspiration for artists. They have reflected the impressions they gained from the environment and place where they locate to not only novels and stories but also travel notes and letters. Halide Edip Adivar, one of the important writers of National Literature era, also conveyed her impressions from the places in a literary style in Yolculuk Notları section of her work called Dağa Çıkan Kurt. In Yolculuk Notları it is possible to come across those opinions she gained from İstanbul, Athens, Salonica, Vardar, Venice, Verona and Tyrol. The descriptions and the expression in these notes also give readers and researchers important clues about the literary identity of Halide Edip. The first part of the work informs us about the literary identity of Halide Edip and about the characteristics of the type of travel. The second part introduces the Yolculuk Notları section of the work, Dağa Çıkan Kurt. This part also mentions about how the places that influenced the writer reflected on her writing. As for the conclusion part, a general review regarding how the text, especially the descriptions based on her impressions, reveals about the literary life of the writer is done.

Key Words: Halide Edip, Artist-Location Interaction, Yolculuk Notları, Description.

Giriş

1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra "milliyetçilik" fikri Türkçülük adı altında önce kültürel plânda sonrasında da siyasî mahiyette yayılmış ve kendi millî benliğini bütünüyle hissededen insan, "Yeni Lisân"ın açtığı kapıdan girerek "Millî Edebiyat"a temel hazırlamıştır. Millî Edebiyat Dönemi'nin önemli yazarlarından olan Halide Edip ise kalemi ve kişiliği ile Cumhuriyet Dönemi edebiyat tarihimizin de en önemli kadın yazarlarından biri olmuştur.

1. Halide Edip'in Romancılığı ve Gezi Türüne Dair

Özellikle romancılığıyla ön plâna çıkan Halide Edip; hikâye, anı, oyun ve inceleme türünde de eserlere sahiptir. Onun, hem Millî Edebiyat Dönemi'nin hem de Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının önemli kadın kalemlerinden biri olduğunu burada da vurgulamak gerekir. Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri ile birlikte Millî Edebiyat evresinin "roman" türünde en iyi örneklerini vermiştir. Bu nedenle, Halide Edip'in edebî kişiliğinden bahserderken onun sanat gücünün yansımalarını romancılığının özelliklerinden hareketle anlatmak gerekir.

Cevdet Kudret, Halide Edip'in eserlerinin üç başlıkta incelenebileceğini söyler: Bunlardan ilki "Ruh çözümlemesi romanları" (Seviye Talip, Handan, Mev'ut Hüküm, Kalp Ağrısı, vb.) dır. İkincisi "Kutuluş Savaşı üzerine yazılmış romanları" (Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye), üçüncüsü ise "Töre romanları"dır (Sinekli Bakkal, Tatarcık, Sonsuz Panayır, Sevda Sokağı Komedyası, vb.) (Kudret 1998:64).

Türk edebiyatına farklı bir nefes getiren Halide Edip, ilk eserlerinde psikolojik tahlillere oldukça önem vermiştir. Ona yöneltilen " 'Evvelâ yazmakta bir gayeniz oldu mu?' sorusunu şöyle karşılamıştır: *"Hiçbir gayem olmadı. Yazmayı yazmak için sevdim. Bir insanın sesi olur da söylerse ben de bir kuş öter gibi yazdım. Yazmak, hayatımın büyük bir hazzıdır."*(Ruşen Eşref Ünaydın'ın Diyorlar ki eserinden akt.) Kudret 1998: 67).

Yazarın roman hayatının başlangıcında romantik aşkı anlatan santimental tutumların ağır bastığı bir yönelim söz konusuysa sanatının ilerleyen dönemlerinde daha gerçekçi ve gözlemlere dayanan bir anlayış dikkati çeker. Romanlarında, insana dair pek çok hususa, duyguya yer veren Halide Edip, "elemen de ayrı bir güzellik taşıdığı kanısındadır ve sanat içinde bu güzelliğin mutlak konuşturulmasından yanadır" (Güntürkün 1988: 28).

Milliyet hissine yüksek derecede bağlı olan Halide Edip, "bütün ömrü boyunca yabancı kültürlerde ve yaşayışlarda daima kendi millî kültürü ile karşılaştırmalar yapar ve yabancı kültürde gördüğü her değerın bizdeki mukabilini" aramıştır (Enginün 1989:6). Yine Halide Edip'in yazılarında "belirli bir zaman içinde yaşamış olayları ve onları yaşayanları, sadece millî değil, fakat beşerî ve evrensel boyutlarıyla" tanımak mümkündür (Enginün 1989:25). Yazarın eserlerini beşerî ve evrensel kılan unsurları ise Türk köylüsünü çok yakından tanıması ve hatırat, hikâye ve romanlarında, günlük hayatın savaşta da devam eden basit güzelliklerini ve duygularını dile getirmesinde aramak gerekir (Enginün 1989:32).

Halide Edip'in sanatını diğer sanatkârlardan ayırıcı kılan özelliklerinden biri de "karakter yaratmadaki başarısıdır"denilebilir.Bu karakterlerde dikkati çeken ise kadın karakterlerin baskınlığıdır. *"Gerçekten, daha çok kadınlar arasından seçilmiş olmaları tabii bulunan bu karakterlerin bütün psikolojik incelikleri ile canlandırılmasında romancı büyük bir güç gösterir. Etraflarındaki erkekleri şiddetle ve hızla tesileri altına alan bu kadın kahramanların, normal olmaktan ziyade, normal-üstü bir yapıda olduklarını söylemek mümkündür"* (Akyüz 1995:181). Gerçekçi yazarlara has bir dikkat olan insan-mekân bütünleşmesini Halide Edip'in romanlarında da görmek mümkündür. Yazar, "roman karakterlerinin içinde bulundukları sosyal çevre

ile ilgilerini” (Akyüz 1995:181) hiç kesmez.İçinde bulunulan sosyal çevre ile bütünleşen karakterler, yazarın romanlarının sosyal bir kimlikte karşımıza çıkmasını da sağlarlar. Ancak, “bu romanların sosyal yönlerinin daha çok çevre tasvirlerinden kurulduğu ve sosyal meselelere ve onların tahlillerine daha az yer verildiği görülür” (Akyüz 1995:181).

Halide Edip'in romancılığının temel özelliklerinden bahsettikten sonra bu çalışmanın ana kaynağını oluşturan “gezi” türünden de genel hatları ile söz etmek gerekir.

İçinde yaşanan, gözlemlenen mekânlar yüzyıllar boyunca sanatçılara da esin kaynağı olmuştur.Sanatçılar bulundukları yerlere hissî olarak da bağlanmışlar ve bulundukları yerlerden edindikleri izlenimleri eserlerine de yansıtmışlardır. Edebiyatta da içinde bulunulan mekânlardan edinilen izlenimler bazen bir kurgu ögesinin temel kaynağı olarak bazense sanatçıların gezi yazılarında birinci derecede etkilenilen unsurlar arasında karşımıza çıkmaktadır. Yazarlar ve şairler özel mektuplarında da etkilendikleri yerden edindikleri izlenimleri yine kendilerine has edebî bir dikkatle yazdıklarına yansıtırlar. Ancak, yine de mekân olgusunun gezi yazılarında daha işlevsel hâliyle karşımıza çıktığını söylemek yanlış olmaz.

Gezi yazısını ilginç ve okunabilir kılan verdiği bilgilerden öte okurun gezme, görme arzusunu karşılaması ve bir yandan da akıcı, özenli üslûbuyla okuru eğlendirmesi, okurun hayatına renk ve çeşni katmasıdır (Aktaş-Gündüz 2004: 182).Yazar, gözlemlerini, tasvir ve tahlilleriyle yazılarına aksettirirken, aslında edebî noktada kendisini de ortaya koyar. İyi gözlemleyen ve bu gözlemlerini kendisine has bir üslûpla nakşeden yazar, kaleme aldığı kurgusal bir metin olmasa dahi burada da edebî kişiliğini, sanat anlayışını okuyucuya yansıtır.

“Ahmet Haşim, Frankfurt Seyahatnamesi *adlı eserinin mukaddimesinde seyahat etmenin ‘harikulâdeliklerin avı’ olduğunu söyler. Haşim’e gore sadece olağanüstülükleri, ilginçlikleri, küçük ayrıntıları tespit etmek de yeterli değildir.Gezi yazarı yeri geldikçe gördüklerine intibaya dayalı yorumlarını da katacaktır*” (Aktaş- Gündüz 2004: 183).Halide Edip'in *Dağa Çıkan Kurt* (1922) adlı eserinin Yolculuk Notları ismi altında derlenen yazılarında, işte bu intibaya dayalı yorumlarını okumak mümkündür.

2. Yolculuk Notları Üzerine

Halide Edip, 1924 yılında rahatsızlığı dolayısıyla Viyana'ya gitmiştir. Bu zaman dilimi içinde de Vakit gazetesine sürekli olarak Avrupa izlenimlerini göndermiştir.İşte “Yolculuk Notları” da bu şekilde oluşmuştur.

Halide Edip, bu isim altında toplanan yazılarında tür olarak sürekli mektup vurgusu yapmaktadır. Ancak, yazılarında şahsî mektupların özellikleri görülse de gezi yazarlarına has bir dikkat, mekânlardan sanatçının zihin dünyasına yansıyan izlenimler de ön plâna çıkmaktadır.

Yolculuk Notları'nın ilk metni "Ayrılırken" adını taşımaktadır. Halide Edip İstanbul'dan ayrılırken hissettiklerini, şehrin kendisinde bıraktığı izlenimlerle birlikte aktarmıştır. Yazar, bu metnin başında, önceden pek çok seyahate çıktığını, bunlarla ilgili olarak hep bir mektup yazmak istediğini, ancak hiçbir zaman yapmadığını, aslında bulunduğu mekânları birer insan gibi gördüğünü, hatta o mekânlara dair bir şeyler hissedebilmesi için de o mekân ile duygusal bir bağ kurması gerektiğini şöyle dile getirmiştir:

"Bunu bir dosta mı, şehre mi, bir sevgiliye mi yazıyorum, bilmiyorum. Hayatımın uzun bir kısmı seyahatle geçti, daima her seyahatin başında mektup yazmayı düşündüm. Fakat hiçbir zaman yazmadım. Düşündüm ki, çoklukla yollarda yazılan mektupların pek azı, pek daha başka türlü okunur. Çok gariptir, insanların çoğu kendilerinin görmediği, kendi hayatıyla ilgisini bulmadığı yerlere ilgisizdir. Herhalde ben kendim öyleyim. Yer ister güzel, ister çirkin olsun, mutlak şahsî olmasa bile yaşayan bir kütlenin, bir insanın elemi yahut sevinciyle bir bağı olmazsa ne başımda ne kalbimde yaşıyor" (Adivar 2014: 211)¹.

Halide Edip İstanbul'a duyduğu sevgiyi, şehrin güzelliğine kapılıp giden ruhunu şu cümlelerde daha açık bir şekilde dile getirir. Yine bu cümlelerdeki sanatkârane tavır ilgi çekicidir.

"Bu güzelliği olduğu gibi anlamak için bütün bir zavallı hayatın yeteceğini sanmıyorum. Aman vermeyen güçlü bir elin durmadan yoğurduğu, şekilden şekle soktuğu, etrafının dinmeyen ıstırapıyla kasırga içinde dönen aciz bir yaprak gibi rüzgâra uçurduğu bir ruh bile, bir gün ancak İstanbul'u müphem bir şekilde sezebiliyor" (s.212).

Halide Edip yazısının devamında Ahmet Rasim'in İstanbul betimlemeleri ile kendisinin İstanbul'a bakışını karşılaştırır. Kendisinin tasvir gücünü daha zayıf gören Halide Edip, Ahmet Rasim'i bu konuda daha başarılı bulur.

"Bazen Ahmet Rasim'in benim insanları ve binalarıyla, tabiatın bin bir güzelliğiyle bir bütün halinde sezdiğim şehrin bir köşesini ani bir ışıkla aydınlattığını, sezmekten fazla, daha derin ve yakın gözlerle bir kısmını gördüğünü ve gösterdiğini gördüm. Benim İstanbul'a bakan kalbimin ve kafamın gözleri için bu kadar başarılı bir görüş ve gösteriş

¹ Bundan sonra eserden yapılacak alıntılarda sadece sayfa numarası kullanılacaktır.

hiçbir zaman nasip olmayacaktır. Çünkü benim için bir tarafına bakmak kabil olamıyor, ben hepsine birden bakıyorum ve hiçbir tarafını ayrıca görüp gösteremiyorum” (s.212).

Halide Edip'in bu metninde yaptığı benzetmeler dikkat çekici olmakla birlikte kendisi metnin diğer mektuplardan ayrılan yönlerinin olduğunu, onun sadece belli bilgileri veren seyyah mektuplarına benzemediğini de belirtir. Yazar, diğer eserlerinde de hissedilen o güçlü “ben”ini okuyucuya hissettirmeyi başarır:

“Fakat mektubumun başında da söyledim, bunu bir şehre mi, bir insana mı, yoksa bir insandan daha pek çok yakın hissettiğim okurlarıma mı yazıyorum, bilmiyorum. İnsan bazen yıllarca beraber yaşadığı ve sevdiği bir insanı bir akşam garipliğinde, loş bir köşede, gözleri yaşlı olduğu bir anda birden bire kalbine girmiş gibi hisseder; bu kelimelerle anlatılamaz; bu gelip geçen insan ve kalple ilgili sıklardan biridir. İki elin bazen birbirine öyle birbirine sarılışı, iki gözün bazen birbirine öyle bakışları vardır ki dışarıdan seyredenler bu dokunuşun, bu bakışın başka dokunuşlara, başka bakışlara benzemediğini, bir heyecan, bir güzellik olayı karşısında olduklarını hissederler. Ben de limandan çıkarken İstanbul'a böyle dokundum, böyle baktım; onun için İstanbul'a mektup yazıyorum. Mektubumun sırf ticaret, tarih ve yer bilgileri veren seyyah mektuplarına benzemesi ihtimâli yok” (s.213).

Yazar, bu seferki yolculuk tecrübesinin diğer yolculuklarına nazaran farklı olduğunu okuyucuya sezdirebilmek için bu deneyimi anlatmanın edebiyatta yer tutacak kadar önemli olduğunu vurgularken kendi hislerinden hareket eder:

“İlk günler neler düşündüm, neler yazmaya karar verdim? İkinci gün, fena bir deniz tutulması arasında bendeki İstanbul da, zihnimdeki İstanbul da kayboldu. Deniz tutması nasıl olur, onu anlatmak deniz tutmayanları ilgilendirmez. Fakat şimdiye kadar en uzun, en fırtınalı seyahatlerde duymadığım bu his, herhalde edebiyatta yer tutacak kadar ayrı bir şey. Denizin altından bir el, kayan, kımıldayan, dalgalanan bir sürü kocaman ve yumuşak yaratıklar vapurun ipini yavaş yavaş sallıyor, ağır, sıcak ve durmadan bir kâbus gibi insanın kalbini altüst ediyor, başını döndürüyordu” (s.214-215).

Yolculuk Notları'nın ikinci metni ise “İstanbul'a Mektup” adını taşımaktadır. Bu kısımda da Halide Edip önce Atina izlenimlerinden bahseder. Halide Edip'e göre şehrin en dikkat çekici tarafı “beyaz, ince, içinde ışık ve hararet taşıyan, bütün şehri örten mermer tozudur” (s.217). Buradan esinlenerek Yunan sanatına ait mermer heykellerden ve Yunan sanatından bahseder. Daha sonra Yunanistan'ın özellikle dağlarından çok etkilendiğini sözlerine ekler. Ve yine benzetmelerden yararlanarak dağları şöyle tasvir eder:

“Önce titrek gümüş bir ışık içinde göründüler, dağ denilemeyecek kadar küçük düzgün silsileler, fakat üzerleri o kadar yumuşak, lâtif inhinalarla yontulmuş, bütün hatları o kadar ahenkli ve basit ışıklarla, renklerle tenvir edilmiş ki bana Praksiteles’in büyük çapta çizdiği yonttuğu dağ statue’leri gibi geldi” (s.219).

Atina’dan sonra Selânik’ten bahseden Halide Edip, burayı gördükten sonra zihninde hem Millî Mücadele’ye hem de Selânikli bir hanıma dair anıları canlanır. Sonrasında ise Vardar Nehri dikkatini çeker.

Yolculuk Notları’nın üçüncü kısmının adı ise “Venedik’ten Geçerken”dir. Burada da Venedik’e ait izlenimlerinden bahseder. Yazar, Venedik’ten söz ederken sanata dair görüşlerini de yazısına ilave eder. Burada özellikle bir memleketi sırf güzelliği için sevmenin pek de doğru olmadığını, şehirleri özel kılanın insan hayatı olduğunu, sanat ve şehir dekorlarının ise insanın trajedisini anlatan birer sahne özelliği taşıdığını vurguladıktan sonra Venedik’in kendisine Lord Byron’ı çağırıldığını řu cümlelerle anlatır:

“Venedik’e girerken gondollar içinde her tarafa aşkını, ıstırabını ve kendisini seven kadınlara karşı zulmünü götüren Lord Byron’ın güzel yüzünü hatırladım. Tutkulu, ateşli, ve insan volkanı gibi zavallı bir divane!” (s.224).

Lord Byron’a duyduğu sevgiden söz eden Halide Edip’in aklına sırasıyla Shelley, Browning, George Sand gelir. Yazarın batı edebiyatına dair bilgisinin fazla olması ve bu alanda çalışmalar yapıyor olması, aklına öncelikle bu isimlerin gelmesini kolaylaştırmıştır elbette.

Venedik’ten sonra Verona’ya geçen Halide Edip, bu şehri özellikle “en çok sevdiği çağ” (s.226) olarak nitelendirdiği Ortaçađ’ı merak ettiği için görmeyi istediğini belirtir.

Verona’da ateşli, dindar ve biraz da gözyaşı olan bir sanat görmeyi isteyen Halide Edip, Ortaçađ’ın bunun için bir başlangıç olduğunu, yine bu çağın ilkel bir halkın ilkel bir güzellik ifadesine başladığı bir çağ olduğunu vurgular (s.228).

Bu kısımda Halide Edip’in Ortaçađ Avrupa sanatıyla ilgili görüşleri řu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

“Fakat bu, anlatım tarzı, dış şekli ilkel olan sanat, sonu olmayan geniş ve beşerî bir güzelliği ilk yaratan bir çağdır. Sanatlar, güzellikler diğer insan faaliyetleri gibi doğma devirleri acı ve çok zor olan şeylerdir. Bence yaratıcı fakat sanatını ifadede ilkel olan herhangi bir sanatkâr, esasen ifade edilmiş şeyleri büyük bir yetkinlikle tekrar eden sanat üstatlarına bin defa üstündür” (s.228).

Yazar metninin başka bir kısmında ise Verona'nın meşhur meyve sebze pazarı Piazza delle Erbe'sinden bahseder. Burada dikkati çeken ise, yazarın benzetmelerinin kaynağını memleketine duyduğu özleminden almasıdır. Burada sırasıyla Perşembepazarı'nı, Mahmutpaşa'yı ve memleket insanının güzelliklerini hatırlayan Halide Edip, "hoş, tanıdık, mesut sesler, renkler ve çalak hareketlerin zevkinden başka bir de insan bütün çiçekler ve en nefis seftali, kavun, üzüm ve bin bir meyvenin tek karışık güzel kokusunu" (s. 229) yurt özlemiyle birleştirerek izlenim notlarının arasına alır.

"Arena'da Heyecanlı Bir Gün" başlıklı metinde ise Halide Edip, "Piazza dei Signori" Meydanı'ndaki izlenimlerini aktarır. Bu sanat ve güzellik geçmişi kadar iyilik sanatı olan sevimli meydanda İtalya'nın verdiği dinlendirici heyecanlardan en samimisini aldığını söyleyen Halide Edip, (s.234-235), bu meydanda yine ülkesine özlem duyar ve bir an için sanki Eyüp Sultan'da türbe bahçesinde veya Beyazıt Meydanı'nda olduğunu hayal eder (s.235).

Yine bu bölümde, gezmek için girdiği arenayı da anlatır. Buranın tarih kokan havasını okuyucuya aktarabilmek için Halide Edip bu bölümde, hareketli diyebileceğimiz tasvirlerle başvurur. Yazar, okuyucuya mekân ile etkileşim içinde olduğu hissini sezdirmek için sanki Roma imparatoru oradaymış ve arenadaki izleyiciler varmış gibi heyecan aksettirmeye çalışır. Yazar okuyucuya bu hayali kurdururken kendisi de arenanın ortasına yerleştirilmiş iki yüz kişilik orkestranın müziğini dinlemektedir.

Bir sonraki bölüm olan "Verona Müzesinde" de Halide Edip bu sefer müze ziyaretinde bulunur. Burada özellikle heykeller dikkatini çeker. Bir kiliseyi gezerken papazın kendisine tablolar hakkında bilgi vermesi ona metninde şu cümleyi kurdurmuştur: "Bana anlatılan şeyi hiç sevmem, güzelliği kendi zavallı kalbimle duymak isterim" (s.240). Bu cümleden hareketle, karşımızda her şeyi kendisi bulup çıkarmak isteyen, bilgiyi başkasından değil de yine kendi çabalarıyla elde etmeye gayret eden, sanatı akleden değil kalben duymaya çalışan, kendi "ben"ini öne çıkaran bir yazarın olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Halide Edip Verona'dayken aklına Milli Mücadele yılları gelir. O günlere ait heyecanı ve duygu yönünden güçlü olan hissiyatı âdetâ yeniden hisseden yazar, bu mektubunda seslendiği İstanbul'una hislerini şöyle anlatmıştır:

"Verona bir fırtına gibi içimi o kadar karıştırdı ki durmadan en derinde olan sahneleri, izlenimleri canlandırdı. Bu evler bana Ankara'da Tabakhane Deresi denilen ve benim Cehennem Deresi dediğim vadiyi hatırlattı. Aynı eski evlerin

şairane gölgeleri fakat arkalarında birdenbire uçurum gibi yükselen dağların sağında eski kaleler, solunda Cehennem Dağı'nın korkunç hatları vardı. Sonra dere daha çok dar, fakat daima içinde ve etrafındaki söğüt gölgeleri altında bazen yeşil, bazen duru akarken üstünde beyaz köpükler oynar, geçerlerdi. Kaç defa o loş ve dar geçitte Duru ürktü, kaç defa orada sigara yaktım, derin, çok derin, düşündüm. Ulus ayaklanmasının o günkü dekor ve heyecanını sana anlatmayı başarsam, sevgili İstanbul, camilerinin ince minarelerine kadar titrersin fakat ne çare ki onu tekrar etmek hiçbir insanın aciz kalemine müyesser olmayacaktır” (s.239).

Verona Müzesi'nden etkilenen Halide Edip'in bir sonraki durağı ise Tirol olur. Burayı anlatırken oradaki insanların misavirperverliklerini Anadolu halkına benzetir.

“Tirol’de Anadolu Hatıraları” adlı bölümde Dolomit Dağları’nın eteklerinden seslenen yazar burayı da Kaf Dağları’na benzetmiş, burada yaşadığı hisleri Milli Mücadele döneminde yaşadığı bir anıyla bağdaştırarak anlatmıştır. Bu bölüm Yolculuk Notları’nın en önemli bölümlerinden biridir.

Tirol’de (2) adlı son kısımda da Cortino adlı kasabadan bahseden yazar, burayı “dört büyük dağ geçidi arasında yeşil, güneşli, güzel bir tabiat bahçesi” (s.261) olarak tanıtır. Sözlerine şöyle devam eder:

“Cortina bir otel ve villa kasabası. Yemekleri bazen Türk yemeklerini hatırlattığı için pek nefis. Herkesin kesesine göre bu hoş, havalı güzel yerde yaşayacak yer var. Bu ayrıntıları yazarken gülüyorum. Konuyu azıcık seyahat rehberi gibi başladım değil mi? Fakat bizim memleketimizde Cortina’dan çok güzel ve seyyah memleketi olabilecek Allah’ın ve tabiatın inayetine yeryüzünde alamet olan kasabalar var” (s.261-262) diyerek hem sıradan bir gezi yazarı kimliği ile yazmadığını hem de Anadolu’yu, memleketini yabancı bir yerden çok daha üstün gördüğünü vurgular.

Cortina’da dikkatini çeken yerlerden biri “Eski Kasır” olur, buranın tarihiyle ilgili bilgi verdikten sonra Otel Savoia’dan bahseden yazar, özellikle buranın yemek salonunu bir inceleme alanı olarak görür:

“Roman ve hikâye yazarlar bu salonlarda unutulmayacak edebiyat ve hayatın ilkel maddelerini bulabiliyor” (s.263).

Yine bu salonda, başlangıçta tanımadığı sonradan sofrada hizmet eden İtalyan garsonlara sorduğunda kim olduğunu öğrendiği ünlü besteci Richard Strauss’u şöyle tasvir eder:

“İnce dik ve sıhhatli vücudunun üstünde bembeyaz saçlı, kırmızı sıhhatli tenli, küçük beyaz bıyıklı rahat bir başı vardı. En çok ihtiyarın

gözleri dikkati çekmişti. Birbirinden ayrık büyük dalgın ve bir çocuk kadar duru mavi gözleri vardı. Bu gözlerin derinliğinde çok insani ve çok güzel bir gönülsüzlükle beraber, biraz da etrafını zaman zaman görmeyecek kadar kendi ruhundaki âleme dalmış uzak bir bakış vardı” (s.263-264).

Daha sonra sanatkârın müziğini orada bulunanlarla birlikte dinleyen Halide Edip, Yolculuk Notları'nın bu son kısmında evrensel noktada başarıyı yakalamış olan sanatkârın gücünü “uluslararası ünü ve dehasıyla geçinen bir sanatçının insanların kalbinin derinliklerine kadar ürperme veren gücü! Zamanın yıprandıramayacağı kudret ve büyüklük!” olarak anlatır (s.266).

Yolculuk Notları Tirol'e ait izlenimlerin olduğu bu metinle son bulmuştur.

Sonuç

Hem Millî edebiyat evresinin hem de Cumhuriyet Dönemi'nin önemli kalemlerinden biri olan Halide Edip özellikle romancılığıyla edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir. “Yazmayı en büyük haz” olarak gören Halide Edip'in, eserlerinde özellikle kadın psikolojisini detaylarıyla yansıtabilmesi, karakter tahlillerinde başarılı olması gibi özellikler onu romancılıkta da kayda değer bir konuma getirmiştir. Yazarın *Dağa Çıkan Kurt* adlı -büyük bir bölümü hikâyelerden oluşan- eserinin Yolculuk Notları başlıklı kısmında ise hem şahsî mektupların hem de gezi türünün özelliklerini bünyesinde barındıran yazılar bulunmaktadır.

1924 yılında rahatsızlığı nedeniyle Viyana'ya giden Halide Edip, buradan Avrupa izlenimleriyle ilgili olarak kaleme aldığı yazılarını Vakıf gazetesine göndermiştir. Böylelikle bu izlenimleri birer gezi notuna dönüştürerek onun edebî yaşantısına dâhil olmuştur. Yazar, gezi notlarının başlangıcında, bulunduğu mekânlara dair bir şeyler hissedebilmesi için o mekân ile duygusal bir etkileşim içinde bulunması gerektiğini belirtmiştir. Bu yönelim de bize Halide Edip'in mekânlarla kurduğu iletişimde en önemli bağın duygu yönünden olduğunu açıklamaktadır. Bu yolculuk deneyiminin edebiyatta yer tutacak kadar önemli olduğunu belirtmesi de yazarın bu gezisine ayrı bir değer atfettiğini anlatmaktadır. Yine, Yolculuk Notları'ndan yazarın sanata dair bazı görüşlerini de anlamak mümkündür. Yazar, mekânların en önemli özelliğinin insan hayatına sahne olmasında aranması gerektiğini belirtmiştir.

Bunların dışında yazar, bulunduğu mekânlarda sürekli memleketine duyduğu özlemi dile getirmiştir. Yazarın kalemine de etki eden millî ruh, kaynağını yurt özleminden alan benzetmelerde kendisini göstermiş, Millî

Mücadele devrini hatırlatan bazı hatıralar da yine bu gezi notlarının satırları arasında yerini almıştır. Yazarın tasvirleri ise duygu yönünden güçlü olmakla birlikte kimi cümlelerde bir devrim içinde olması sebebiyle okuyucuyu sıkmayacak niteliktedir denilebilir.

Yolculuk Notları'nın bazı cümlelerinde Halide Edip'i etkileyen sanatçıları, devir ve dönemleri de onun kendi kaleminden okumak mümkündür.

Bütün bunlardan hareketle Yolculuk Notları'nın Halide Edip'in tüm edebî yaşantısında olmasa bile yurt dışında kaldığı dönemlerdeki tasvir gücünü, etkilendiği kaynakları göstermesi ve mekânlarla kurduğu etkileşimi yansıtmaya bakımından değerlendirilmesi gereken önemli nitelikte yazılar olduğunu söylemek yanlış olmaz.

KAYNAKÇA

ADIVAR, Halide Edib (2014). *Dağa Çıkan Kurt*, İstanbul: Can Yayınları.

AKTAŞ, Şerif- GÜNDÜZ, Osman (2004). *Yazılı ve Sözlü Anlatım- Kompozisyon Sanatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

AKYÜZ, Kenan (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923)*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

ENGİNÜN, İnci (1989). *Halide Edib Adivar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

GÜNTÜRKÜN, Nazan (1998). *Halide Edip İle Adım Adım*, İstanbul: Millî Eğitim Gençlik Ve Spor Bakanlığı Yayınları.

KUDRET, Cevdet (1998). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kadar 1911-1922)*, C.II, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

